

TEKSTIVASTINE

Podcast 1: Kieli- ja kulttuuritietoisuus korkeakoulutuksessa

Keskustelijoina Heidi Vartiainen ja Kirsi-Marja Toivanen Karelia-ammattikorkeakoulusta

Heidi Vartiainen

Tervetuloa kuuntelemaan Karelia-ammattikorkeakoulun ja Monikulttuuriset opintopolut -hankkeen podcastia. Tässä podcastissa keskustelemme siitä, mitä kieli ja kulttuuritietoisuus tarkoittavat, miten nämä ilmenevät ja millä tavoin niiden tulisi toteutua korkeakoulutuksessa.

Kirsi-Marja Toivanen

Minä olen Kirsi-Marja Toivanen ja toimin Karelia-ammattikorkeakoulun kielten ja viestinnän yliopettajana. Opetan erilaisia viestintää ja kieliin liittyviä aineita, erityisesti kansainvälisessä International Business -koulutusohjelmassa.

Heidi

Ja minä olen Heidi Vartiainen, englannin kielen lehtori. Opetan englannin kielen viestintää ja kulttuurien välistä viestintää lähinnä englanninkielisissä Industrial Management-koulutuksessa sekä Information and Communication Technology -koulutuksessa.

Aloitetaan määrittelemällä hieman sitä, mitä kieli ja kulttuuri tarkoittavat. Jos mietitään ihan vain kieltä määritelmänä, niin yksinkertaisimmillaan voitaisiin varmaan sanoa, että se on puhuttua tai kirjoitettua, viitattua tai sanatonta, verbaalista viestintää. Mutta kieli on toki muutakin kuin pelkkä vuorovaikutuksen ja viestinnän väline. Se on myös identiteetin ja kulttuurin kantaja. Kielen kautta välitetään yhteisön arvoja, uskomuksia, perinteitä ja niin edespäin. Se muokkaa sitä, miten ymmärrämme itseämme ja maailmaa.

Kirsi-Marja

Niin, siis kieli on yksilön ja yhteisön resurssi ja toisaalta rajapinta näiden välillä.

Heidi

Kyllä vain, ja kieli vaikuttaa ajatteluun. Eri kielissä on erilaisia tapoja ilmaista aikaa ja tunteita, mikä vaikuttaa siihen, miten näemme ja koemme ympäröivän maailman. Kielen avulla kiinnitymme yhteisöön tai jäämme sen ulkopuolelle.

Kirsi-Marja

Kieli on siis keskeistä ihmisenä olemisessa. Mikä sinun mielestäsi, Heidi, on kielen merkitys koulutuksessa?

Heidi

Korkeakoulussa kieltä voidaan määritellä ja pitää työn tekemisen, tiedon jakamisen, oppimisen ja ajattelun välineenä. Välillä kieli halutaan erottaa sisällöstä, mutta on hyvä

muistaa, että sisällön ja kielen oppiminen kulkevat aina käsi kädessä. Osaamista välitetään kielen avulla.

Kirsi-Marja

Suomessa korkeakoulutus on viime vuosina kovastikin kansainvälistynyt. Miten kieli ja kielellinen monimuotoisuus pitäisi sinun mielestäsi huomioida?

Heidi

Tämä on ihan totta. Kun opetus- ja opiskelukieli ei ole oma äidinkieli, olisi suotavaa, että kaikki toimijat perehtyisivät hyvin siihen, mihin kaikkeen kieli vaikuttaa. Esimerkiksi viestinnän selkeyteen ja ymmärrettävyyteen on kiinnitettävä enemmän huomiota. Paljon puhutaan myös kielituesta, ja sillä on todettu olevan suuri merkitys oppimisen tukemisessa. Kielituki on todella tärkeää opiskelijoiden opintojen edistymiselle, erityisesti silloin, kun opetuskieli on eri kuin opiskelijan äidinkieli. Kielituella voidaan tarkoittaa esimerkiksi selkokielisiä opetusmateriaaleja ja tukikielen käyttöä. On tärkeää korostaa opiskelijoiden omaa vastuuta oppimisesta, sanaston kartoituksesta ja lisäämisestä. Keskeistä on opiskelijan oma motivaatio ja aktiivisuus kielitaidon kehittämisessä.

Kirsi-Marja

Voisiko ajatella, että kielituen ohella voisi olla myös erikielisiä syötteitä suomenkielisessä koulutuksessa? Vieraskielisessä koulutuksessa voisi olla suomen- tai ruotsinkielisiä syötteitä, esimerkiksi termien esittelyjä. Tämä voisi tukea sulautumista kansainväliseen tai kotimaiseen ympäristöön. Kuten kerroit, kieli ei ole vain merkkijärjestelmä, vaan se liittyy tapaan havainnoida ja ymmärtää ympäröivää todellisuutta sekä olla yhteydessä muihin. Kieli on sekä päänsisäistä puhetta että erilaisia viestinnän tapoja, joilla liitytään osaksi sosiaalisia verkostoja. Yksikielisessä tai äidinkielisessä ympäristössä on erilaisia tapoja käyttää kieltä. On kirjoitettuja ja kirjoittamattomia vuorovaikutustilanteisiin liittyviä sääntöjä ja normeja, mutta emme ole täysin tietoisia niistä. Ne tulevat ikään kuin selkärangasta. Kun joutuu vieraskieliseen ympäristöön, alkaa havaita eroja.

Heidi

Juuri näin. Varsinkin kirjoittamattomia sääntöjä ja normeja ei tule välttämättä itse tiedostettua omasta kielestä. Se vaatii pysähtymistä.

Kirsi-Marja

Ryhmiä ja organisaatioiden välille syntyy omanlaisensa kieli ja viestintäkulttuuri, joka yhdistää yhteisön. Eri yhteisöjen välillä voi syntyä tilanteita, joissa vuorovaikutus ei toimi, koska ei tunneta vierasta viestintäkulttuuria. Kun on tietämättömyyttä, rikotaan tahattomasti yhteisön sääntöjä tai tulkitaan toisen viestintäkäyttäytymistä virheellisesti. Kyky ja halu rakentaa vuorovaikutussuhteita ja yhteistä ymmärrystä voivat myös puuttua. Kielen ja viestintäkanavan valinta voi vaikuttaa vuorovaikutuksen onnistumiseen. Eri kieli voi kohdistua

erilaisesta arvostuksesta. Kielen valintaan ja käyttöön voi liittyä neuvottelua asemasta ja jopa vallankäyttöä.

Heidi

Hyviä asioita mainitsit, Kirsi-Marja. Mainitsemissasi yhteisön sääntöjen rikkomisissa tai väärintulkinnoissa on usein kyse tietämättömyydestä. Tämä on hyvä pitää mielessä ennen kuin lähdemme tulkitsemaan, että joku tahallisesti tekee jotakin ikävää. Kyse voi olla tietämättömyydestä.

Kirsi-Marja

Viittasit aiemmin kielitukeen. On tärkeää ymmärtää, että kielitaidon ja kieliosaamisen taso on merkityksellistä vuorovaikutuksen näkökulmasta. Viestinnän onnistuminen edellyttää kielellisen ilmaisun mukauttamista heikommin kieltä osaavan tasolle.

Heidi

Puhutaan sitten hieman tarkemmin kulttuurista ja sen myötä kieli- ja kulttuuritietoisuudesta. Ensin kulttuurista. Miten määrittelisit kulttuurin, Kirsi-Marja? Voiko sitä määritellä?

Kirsi-Marja

Tämä on tosi vaikea kysymys. Kulttuuri ei taivu yksinkertaisiin määritelmiin. Gert Hofstede, kulttuurin ja organisaatioiden tutkija, puhuu kulttuurista mielen ohjelmointina. Hän ja monet muut kulttuuritutkijat ovat tutkineet kulttuuria ihmisten välisten toimintaohjelmien, arvojen ja kulttuuristen ulottuvuuksien kautta. Esimerkiksi aikaorientaatio, hierarkkisuus, vallan etäisyys, korkean ja matalan kontekstin viestintä ovat keskeisiä ilmiöitä. Kansainvälistyessä korkeakouluissa on tarpeen miettiä erilaisia kulttuurin tasoja: tapakulttuuri, viestintäkulttuuri, oppilaitoksen tai organisaation kulttuuri, kansallinen koulutuskulttuuri tai maan tavat. On tärkeää muistaa, että kulttuurin pintatason ilmiöt, kuten ruokakulttuuri, ovat helpommin muutettavissa. Syvemmällä olevat arvot ja normit muuttuvat hitaammin ja ovat vaikeammin kommunikoitavissa.

Heidi

Aivan.

Kirsi-Marja

Miten kulttuuri näkyy sinun opetuksessasi? Miten olet huomionnut kulttuuriset piirteet ja erot opiskelijoiden välillä, heidän suhtautumisessaan opettajiin ja organisaation toimintatapoihin?

Heidi

Hyviä kysymyksiä, Kirsi-Marja. Kulttuurierot näkyvät oppitunneilla monellakin tavalla. Ensinnäkin aikakäsitys on varmasti sellainen. Aikakäsitteen erilainen hahmottaminen ja lisäksi sääntöjen noudattaminen. Näiden tulkinnot voivat olla erilaisia. Kolmantena ehkä sanoisin hierarkiaan liittyvät käytänteet, jotka herättävät eniten keskustelua ja ihmetystä.

Yleensä aina siinä vaiheessa, kun tulee uusia opiskelijoita ja aloitellaan ensimmäistä lukuvuotta, näitä asioita käydään läpi. Aikakäsityksen osalta on ollut hyödyllistä kertoa suomalaisesta täsmällisestä aikakäsityksestä. Esimerkiksi lukujärjestyksen aikataulujen noudattaminen ja ajoissa oleminen. Mitä tarkoittaa ja miten me käsitämme sen, että pitää olla ajoissa ja arvostamme ajoissa olemista. Tässäkin on paljon erilaisia näkemyksiä.

Keskustelua herättää myös se, miten ajallaan oleminen tulkitaan osaksi toisen työn ja ajan kunnioittamista. Myöhässä saapuminen kokoukseen tai neuvotteluun ilman selityksiä tulkitaan suomalaisessa työyhteisössä negatiivisesti. Aikatauluista kiinni pitäminen ja niiden kunnioittaminen on tärkeä työelämätaito Suomessa, ja siitä keskustellaan paljon. Miten Kirsi-Marja, onko sinulla vastaavia kokemuksia aikakäsityksen ja kulttuurierojen osalta?

Kirsi-Marja

Omaa opetustani tarkkailen tietysti viestinnän näkökulmasta. Esimerkiksi aikakäsitys näkyy viestinnässä. Suomenkielistä viestintää voisi kuvata sanoilla "economy of language" eli kielen ekonomia. Se tarkoittaa, että asiat pitää pystyä ilmaisemaan mahdollisimman lyhyesti ja täsmällisesti. Arvioimme vastauksia tiiviin asiasisällön perusteella, emme pituuden mukaan. Tämä herättää keskustelua ja kysymyksiä oppitunneilla ja arvioinnin yhteydessä.

Suoraan ja tiiviisti puhuminen voi toiselle osapuolelle näyttäytyä käskyttävänä tai jopa loukkaavana viestintäkäyttämisenä.

Heidi

Hyviä huomioita suomalaisesta suorapuheesta ja ohjeiden antamisesta. Meille se on selkeää, mutta se voidaan tulkita loukkaavana. Kulttuurierojen ja samankaltaisuuksien havainnointi, avoin uteliaisuus ja kunnioittava keskustelu luokassa ovat tärkeitä. Pyrin aina luomaan ilmapiirin, jossa voidaan keskustella, hämmästellä ja oppia toisiltamme.

Mainitsin aikaisemmin, miten kulttuuri näkyy opetuksessa. Hierarkia on toinen asia. Esimerkiksi opettajan kutsuminen etunimellä voi olla joillekin opiskelijoille vaikeaa, jos he tulevat kulttuurista, jossa valtaetäisyys on suuri. Pyrin selittämään matalan hierarkian kulttuuriamme, jossa opettajaa voi kutsua etunimellä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että opettaja olisi kaveri. Opettajalla on oma roolinsa ja auktoriteettinsa, vaikka häntä kutsuttaisiinkin etunimellä. Onko sinulla, Kirsi-Marja, vastaavia kokemuksia hierarkiaan liittyen? Miten opiskelijat kutsuvat sinua tunnilla?

Kirsi-Marja

Hyvin samankaltaisia kokemuksia. Joskus hämmentää, kun opiskelijat käyttävät titteleitä tai sanovat "sir". Olemme tasa-arvoinen ja sukupuolineutraali kulttuuri, joten se ei ole meille tavanomaista. Hätkähdyttää, kun on ollut vain suomalaisten kanssa tekemisissä. Meillä on tapana jättää nimet pois puhuttelusta keskustelun alussa, mikä taas on luontaista englanninkielisessä ympäristössä.

Aloittaessani uutta opintojaksoa, kyselen opiskelijoilta nimien yhteydessä, mitä nimeä he haluavat käytettävän ja miten heitä tulisi puhutella. Kerron myös, miten toivoisin itseäni kutsuttavan. Joillekin opiskelijoille epämuodollinen puhuttelu on vaikeaa. Hyväksyn, että minua kutsutaan "sir" tietyissä tilanteissa. Kansainvälisessä työelämässä monissa maissa hierarkkisuus ja muodollisuus ovat normi ja arvostettuja. Ei pidä liikaa tottua suomalaiseen epämuodolliseen viestintätapaan.

Heidi

Hyviä huomioita epämuodollisesta viestinnästä. Usein opiskelijoille on helpompaa kutsua opettajaksi kuin etunimellä, jos etunimellä kutsuminen on vaikeaa. Monille se on sisäinen ristiriita, ja on hyvä korostaa suomalaisen viestintäkulttuurin merkitystä, jossa opettajaa voi kutsua etunimellä.

Kirsi-Marja

Monen kollegan kanssa olemme keskustelleet siitä, miten saada opiskelijat lukemaan ja noudattamaan yhteisiä kirjoitettuja ohjeita. Meillä on universaali tapa ajatella, että laki tai sääntö on sama kaikille ja kaikkien tulisi sitä noudattaa. Taustakulttuurista riippuen jotkut opiskelijat soveltavat sääntöjä tapauskohtaisesti, mikä synnyttää neuvottelutilanteita yksittäisten opiskelijoiden kanssa. Tämä on turhauttavaa, koska asia on jo sanottu ja kirjoitettu ohjeisiin. Tämä pitäisi tiedostaa ja tehdä selväksi opiskelijoille, että toimintakulttuurimme perustuu erilaiselle normiajattelulle.

Heidi

Keskustellaan kieli- ja kulttuuritietoisuudesta. Mitä kieli- ja kulttuuritietoisuus on korkeakouluopetuksessa ja mihin seikkoihin olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota?

Kirsi-Marja

Keskustelun lomassa olemme epäsuorasti puhuneet siitä, mihin kieli- ja kulttuuritietoisuus kytkeytyy. Kollega Riitta Hyttinen on tiivistänyt kielitietoisuuden seuraavasti: kielitietoinen ajattelu on kieltä arvostavaa ja eri kielimuotoja ymmärtävää suhtautumista, joka rakentaa yhteisöllisyyttä monimuotoistuvassa oppilaitos- ja organisaatioympäristössä. Tämä on hyvä tiivistys, mutta liittäisin tähän myös yksilöön ja identiteettiin liittyvät näkökulmat.

Kulttuuritietoisuus kulkee käsi kädessä kielitietoisuuden kanssa, varsinkin monikulttuurisessa yhteisössä. Usein odotamme uusien tulijoiden mukautuvan vastaanottavaan kulttuuriin, toimintatapoihin ja arvoihin. Kulttuuritietoinen toimintakulttuuri edellyttää molempien osapuolten oppimista. Ensin tulee tiedostaa oma kulttuuri ja sitten perehtyä toiseen kulttuuriin. Monikulttuurisissa yhteisöissä voidaan hyvän vuorovaikutuksen kautta luoda kolmas kulttuuri, johon jokainen voi identifioitua ja kokea kuuluvansa.

Toivottavasti emme ylitä podcast-aikaa, mutta haluaisin nostaa esille muutamia asioita. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä puhutaan osaamisperusteisuudesta. Olisi tärkeää määritellä itsellemme ja opiskelijoille, mitä osaamisella tarkoitetaan. Osaaminen ei ole

pelkästään hyväksytty suoritus tai arvosana. Korkeakoulussa osaaminen pohjautuu tiedollisiin ja taidollisiin elementteihin, autonomiaan, itsenäiseen ajatteluun, kriittisyyteen, eettisyyteen ja vastuullisuuteen. Näitä asioita ei välttämättä painoteta riittävästi kaikissa korkeakouluissa tai oppilaitoskulttuureissa.

Heidi

Joo kyllä.

Kirsi-Marja

Sitten tästä kielestä ja kielitaidosta. Haluaisin vielä mainita, että minkä tahansa osaamisen kehittäminen edellyttää, että koulutuksen alussa varmistetaan, että opiskelijalla on riittävä hallinta opetuskielestä. Opettajana minun tulisi tunnistaa oppijan kielellinen ja kulttuurinen tausta sekä kielitaidon taso. On myös tärkeää perehdyttää opiskelijat korkeakouluyhteisön viestintäkulttuuriin ja sopia siitä, miten yhteisössä toimitaan ja viestitään.

Opettaja voi tukea osaamisen kehittymistä tiedollisesti ja mukauttamalla omaa kielellistä ilmaisuja. On tärkeää valita kuhunkin tilanteeseen sopivat viestintäkanavat. Erityisesti tietyt sisällöt, kuten Maslowin tarvehierarkian asiat, olisi tärkeää viestiä useampaa kanavaa käyttäen, jotta osaaminen ja ymmärrys varmasti syntyvät. Selkeä kieli on tärkeää niin opetustilanteissa kuin arviointitilanteissa, jotta opiskelija ymmärtää arviointikriteerit oikein.

Heidi

Kyllä, noista opetustilanteista ja arvioinneista tuli vielä mieleen, että korkeakoulun vastuu ei lopu siihen, kun opiskelija siirtyy työharjoitteluun opintojen aikana tai työelämään valmistumisen jälkeen. Korkeakoulun tehtävänä on tarjota mahdollisuus tärkeiden työelämätaitojen, mukaan lukien kieli- ja kulttuuriosaamisen ja tietoisuuden kehittämiseksi. Korkeakoulujen on myös mahdollista tarjota tukea työpaikoille, jotta nämä olisivat paremmin valmiita ottamaan vastaan erilaisista kieli- ja kulttuuritaustoista tulevia harjoittelijoita ja työntekijöitä sekä perehdyttämään heidät kyseisen työpaikan kulttuuriin.

Kirsi-Marja

Joo, kyllä oppilaitosten ja työnantajien yhteistyö on tärkeää monella tapaa, myös työvoiman riittävyyden kannalta alueilla ja valtakunnassa yleisesti. Kansainväliset, monikieliset ja tapakulttuuriin ja kieleen perehtyneet osaajat ovat tärkeä voimavara yhteiskunnassamme.

Heidi

Kyllä, ja kieltähän on vaikea oppia yksin. Siksi opiskeluyhteisön ja työyhteisön tuki sekä positiivinen suhtautuminen kielen ja kulttuurin oppimiseen esimerkiksi työharjoittelussa voivat olla ratkaisevia. Työpaikka voi edesauttaa kielitaidon kehittymistä ja karttumista harjoittelu- tai työsuhteen aikana.

On ollut mielenkiintoista pohtia näitä teemoja kanssasi, Kirsi-Marja. Olemme keskustelleet kielen ja kulttuurin merkityksestä sekä kieli- ja kulttuuritietoisuudesta. Voidaan todeta, että

kieli- ja kulttuuritietoisuus edellyttää kaikkien osapuolten halua oppia ja ymmärtää toisiaan, sekä ylittää kieli- ja kulttuurirajoja. Korkeakouluyhteisön toimintakulttuuri ei voi olla kiveen kirjoitettua, vaikka yhteisesti sovituista pelisäännöistä tuleekin pitää kiinni. Kieli- ja kulttuuritietoisuus on jatkuva prosessi, joka vaatii avoimuutta, reflektiota ja halua oppia uutta.

Meidän korkeakoulumme kansainvälistyy hurjalla vauhdilla, ja on hyvä muistaa, että jokainen opiskelija yhteisössämme on yksilö. Heidän kielelliset ja kulttuurilliset taustansa ovat arvokkaita resursseja, jotka rikastuttavat ammattikorkeakouluyhteisöämme. Kirsi-Marja, kiitos sinulle hetkestä ja keskustelusta. Oli mielenkiintoista käydä näitä teemoja kanssasi läpi.

Kirsi-Marja

Kiitokset, Heidi. On aina mielenkiintoista, mutta myös erittäin hyödyllistä jakaa kokemuksia ja ajatuksia kollegoiden kanssa. Tämä koskettaa meitä kaikkia. Kuten sanoit, tämä on elinikäinen prosessi. Keneltä muulta olen oppinut niin paljon kuin opiskelijoilta? Vuorovaikutus eri kulttuurista ja kielellisistä taustoista tulevien kanssa on ehdottomasti kannattavaa.

Koulutuksen toteutuksen on mahdollistanut Euroopan sosiaalirahasto Plus sekä Karelia-, Savonia- ja Diakonia- ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulut sekä Itä-Suomen yliopisto.